

Geweld onder invloed

Lessen uit Haren en Hoek van Holland

Dr. Henk Ferwerda is criminoloog/politieonderzoeker en directeur van Bureau Beke.

Drs. Ninette van Hasselt is program-mahoofd Jongeren en Vrije Tijd bij het Trimbos-Instituut.

Werknemers met een publieke taak worden regelmatig geconfronteerd met agressie onder invloed van alcohol en drugs. Excessen zoals de rellen in Haren en op het strand van Hoek van Holland zijn schrijnende voorbeelden. Over de invloed van middelen en hoe daar het beste mee zou kunnen worden omgegaan, is echter weinig bekend. Bureau Beke en het Trimbos-instituut onderzochten in opdracht van het ministerie van Veiligheid en Justitie (WODC) de mechanismen die een rol spelen en verkenden handvatten voor professionals. De auteurs pleiten ervoor deze kennis in te bedden binnen de politie-opleidingen.

Foto: ANP, Sander Koning

Er is te weinig bekend over middelengebruik en effecten daarvan op agressie. Des te meer is het nodig handvatten te geven aan professionals met een publieke taak. Dit artikel biedt achtergrond en vijf praktische tips. Kennis over dit onderwerp zou een plaats moeten krijgen binnen het onderwijs maar zou ook een rol moeten spelen in de voorbereidingsfase bij onder meer evenementen.

Bijna tweederde van de werknemers met een publieke taak is in het afgelopen jaar met agressie of geweld geconfronteerd, waarbij regelmatig sprake is van overmatig alcoholgebruik en soms ook van drugsgebruik. In het uitgaansleven wordt meer gedronken en gebruikt dan in de meeste andere settings en dat is dan ook een veel voorkomende context voor geweld. Bij uitgaansgeweld is ten minste 75% van de delicten gepleegd onder invloed. In 85% van de gevallen is er alcohol in het spel, drugs in mindere mate. Ondanks de overduidelijke impact van middelengebruik op geweld, was er opvallend weinig kennis beschikbaar – zowel in Nederland als daarbuiten – over het herkennen van middelengebruik en gedragsmatige effecten daarvan op agressie. Daardoor weten werknemers met een publieke taak

» *Er is opvallend weinig kennis beschikbaar over middelengebruik en effecten daarvan op agressie*

niet altijd hoe zij middelengebruik kunnen herkennen en agressieve personen onder invloed moeten benaderen. Dergelijke kennis is van groot belang, aangezien bejegening een belangrijke invloed kan hebben op het verloop van situaties in de publieke ruimte die (dreigen te) escaleren. Bij de analyse van de rellen in Hoek van Holland werd duidelijk hoe weinig kennis hierover bekend was. Dat was aanleiding voor het onderzoek *De Juiste Snaar* naar het omgaan met mensen die onder invloed zijn. Daarbij werd gekeken naar de neurologische effecten van middelen, de signalen van middelengebruik en naar effectieve manieren voor toezichthouders om door alcohol/drugs veroorzaakte overlast/agressie en geweld te voorkomen, in te dammen en te beëindigen.

Niet alle middelen hetzelfde effect

Alleen alcohol, amfetamine en cocaïne kunnen, vanwege hun werking op de hersenen, agressief en gewelddadig gedrag faciliteren. Dit geldt zowel bij zelfstandig gebruik als in combinatie. Er is sprake van faciliteren, want niet iedereen die deze middelen gebruikt vertoont dergelijk gedrag. Geweld en agressie zijn eigenlijk altijd het resultaat van een interactie tussen het middel, de persoon en zijn of haar omgeving (zie box 1).

Box 1 – Middel, persoon en omgeving van belang bij geweld en agressie

Het middel alcohol werkt ontremmend, versterkt het groepsgevoel en draagt ertoe bij dat *sociale cues* minder goed worden begrepen. Verder vinden we een oververtegenwoordiging van geweld onder jonge mannen in groepen die een probleem hebben met hun impulsbeheersing. Tot slot blijkt geweld toe te nemen in een omgeving waar mensen een ‘time out’ denken te kunnen nemen en anoniem denken te kunnen zijn, waar weinig regels en geen duidelijke handhaving is en waar het klein, warm en druk is. Wanneer deze drie factoren – middel, persoon en omgeving – in de verkeerde verhouding bij elkaar komen, is de kans op geweld en agressie erg groot.

Een zeer duidelijk voorbeeld van het samenspel tussen middel, persoon en omgeving waren de Project X-rellen in Haren. Daar was sprake van ongeremde alcoholconsumptie, beperkte handhaving, een sterk gevoel van ‘time out’ (*you only live once*), een grote groep jongemannen tussen 16 en 26 jaar en een ondoorzichtige massa waarin je je redelijk anoniem kon wanen. De analyse van het samenspel van middel, persoon en omgeving bij de Project X-rellen staat centraal in het rapport *De explosieve mix in Haren* van het Trimbos-Instituut¹. Deze analyse biedt veel aanknopingspunten voor risico-taxaties bij evenementen en voor de preventie van geweld onder invloed.

Ook bij andere drugs is er soms sprake van een relatie met agressie en geweld, maar die wordt niet verklaard door de werking van het middel op het brein. Gebruikers van GHB kunnen bijvoorbeeld agressief worden als ze bijkomen na bewusteloosheid. Daar speelt verwarring over de situatie waarin ze zich bevinden vaak een rol. Ook is er een relatie tussen cannabisgebruik en geweld, maar die wordt vermoedelijk verklaard door groeps-cultuur: in een deviante groeps-cultuur komen zowel cannabisgebruik als geweld meer voor. Bij veel geweld onder invloed is sprake van ontremming en agitatie, waardoor een situatie uit de hand loopt die ‘in nuchtere toestand’ niet zou escaleren. Alcoholgebruik draagt bovendien ook nog bij aan het versterken van wij-zij gevoelens. De rellen in Haren zijn daar een voorbeeld van. De jongeren die daar geweld pleegden, waren wel uit op een spannende avond, maar niet op geweld. Daarnaast is er soms sprake van gebruikers die doelbewust middelen innemen om zich voor te bereiden op geweld. Daarvan zijn bij uitstek de rellen in Hoek van Holland een voorbeeld. De geweldplegers daar hadden zich ‘ingesnoeven’ ter voorbereiding op geweld.

Opwindingsdelier

Een opvallende bevinding uit het onderzoek *De Juiste Snaar* was dat er vooral in het veiligheidsdomein nauwelijks kennis aanwezig is over het herkennen en de aanpak van een opwindingsdelier. Een opwindingsdelier kan (heel incidenteel) optreden na gebruik van stimulerende middelen zoals cocaïne, amfetamine en ecstasy. Het kan echter ook door psychiatrische problemen ontstaan. Bij een opwindingsdelier is er sprake van ongerichte agressie en is het vrijwel onmogelijk een persoon met fysieke kracht onder controle te krijgen. Bij (vermoeden van) een opwindingsdelier is het zaak zodanig te handelen dat het risico op letsel voor zowel de hulpverlener, de omgeving als de persoon in kwestie zo veel mogelijk beperkt wordt. Voorkomen moet worden dat een langdurige worsteling ontstaat, waarin iemand zich letterlijk ‘doodvecht’. Wel wordt aangeraden iemand zo snel en veilig mogelijk een verdoving toe te dienen, wanneer men een opwindingsdelier vermoedt.

» *Alleen alcohol, amfetamine en cocaïne kunnen agressief en gewelddadig gedrag faciliteren*

Kennis en bejegening – een wereld te winnen

De Juiste Snaar laat zien dat gebruik van alcohol en drugs voor veel professionals met een publieke taak niet met zekerheid vast te stellen is. Bovendien kan ‘opvallend’ gedrag ook andere oorzaken hebben, zoals een psychose. Vreemd genoeg blijkt verder dat er vrijwel geen bewezen effectieve methoden voor het omgaan met agressie onder invloed zijn. Het huidige handelen en de bejegeningstrategieën bij agressie onder invloed worden bepaald door ervaring, algemene bejegeningstrategieën, gebrekkige kennis van middelengebruik en de houding en oordelen ten aanzien van (excessief) middelengebruik. Professionals met een publieke taak kunnen wat dat betreft dan ook beter worden voorbereid op het omgaan met personen die onder invloed zijn van alcohol en drugs. Het verdient aanbeveling de bevindingen uit het onderzoek (werking en herkenning van middelen en bejegening) te vertalen naar de praktijk en naar opleidingen en trainingen voor werknemers met een publieke taak.

Box 2 – Middelen en herkenbare signalen

Stimulerende middelen (cocaïne, ecstasy en amfetamine) – vergrote pupillen, tandenknarsen, smakken, trillen, trekken van het gelaat, onrustig en geagiteerd gedrag, verwardheid, gebrek aan reactie op koude, niet aanspreekbaar zijn, gefocused.

Verdovende middelen (alcohol en GHB) – bij lage doses: vrolijkheid, ontremming en overmoed. Bij middelmatige doses: zwalken, onvast ter been zijn, praten met dubbele tong, herhalen van zaken, lawaai maken en schreeuwen, rood, opgezwollen gezicht (alcohol), slaperigheid, slapheid. Bij hogere doses: verwarring, signalen dringen niet meer door, totale verdoving en bewusteloosheid.

Bewustzijnsveranderend middel (cannabis) – ontspannenheid en euforie, rode ogen, dorst, verslapping spieren, zin in eten, slappe lach, slaperigheid, angst en paniekaanvallen.

Vijf praktische tips voor de politiepraktijk

Als onderzoekers menen wij dat zowel leidinggevenden als operationele politiefunctionarissen kennis zouden moeten nemen van deze tips.

1. Kennis over het herkennen van drank- en drugsgebruik moet bijgehouden worden

Voor een ongetrainde professional die middelengebruik niet geregeld tegenkomt, is drank- en drugsgebruik niet goed te herkennen, zo blijkt uit onderzoek. Een gemiddelde agent die snel een situatie moet inschatten, herkent lang niet altijd de signalen, zelfs niet van alcoholgebruik. Agenten zijn overigens wel te trainen in het herkennen van middelengebruik. Het bespreken en evalueren van casuïstiek is daarbij heel nuttig.

2. Preparatie is het halve werk

Voor je ter plaatse bent, kun je al veel voorbereidend werk doen. Door te verkennen om welk evenement en publiek het gaat, welke muziek er wordt gedraaid door welke DJ. Dat zegt al veel over het te verwachten alcohol- en drugsgebruik. De agent ter plaatse moet goed observeren. Zijn er veel mannen, hoe is de algemene sfeer, hoe vast ter been zijn mensen, hoe reageren ze op elkaar en wat drinken ze?

3. Weet hoe mensen reageren op middelengebruik

De reactie van iemand op middelengebruik is primair afhankelijk van het middel. De meeste agressie hangt samen met alcoholgebruik; hoe meer drank iemand op heeft, des te groter de kans op geweld. Dat komt door het ontremmende effect van alcohol. Stimulerende middelen zoals speed en cocaïne zorgen voor meer energie. Agressie ontstaat sneller onder invloed hiervan. Iemand die XTC heeft gebruikt, reageert meestal juist erg vriendelijk, maar

soms ook wat minder snel. Doet zo iemand niet meteen wat je zegt, dan is dat geen onwil.

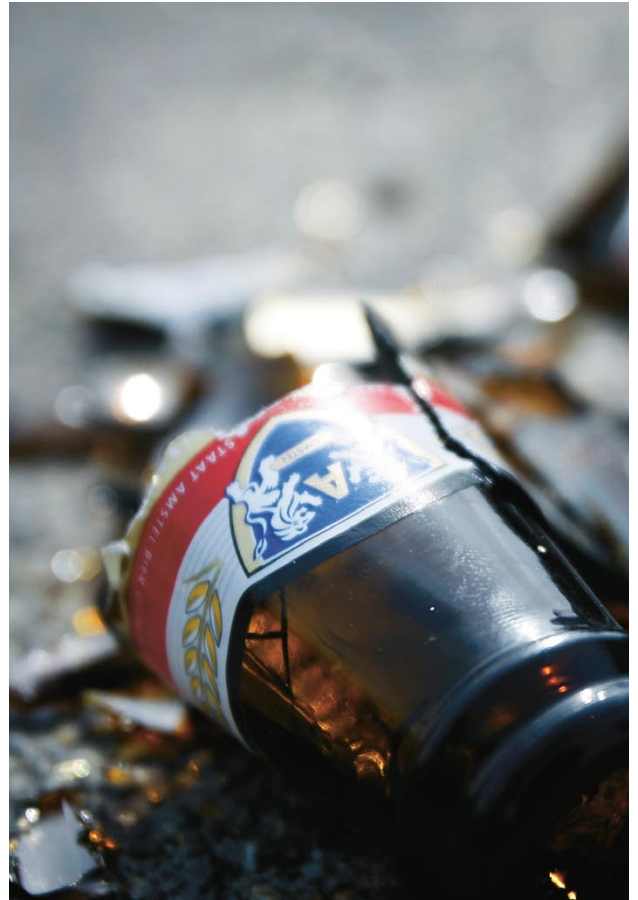
4. Voorkom agressie door de juiste bejegening

Bij iemand die alcohol of drugs heeft gebruikt, wordt de reactie vaak bepaald door dat middel. Als de agent iets begrijpt van de effecten, kan deze soms agressie voorkomen. Maar belangrijker is dat de agent al vroeg op de avond de juiste mensen aanspreekt (uit de anonimiteit haalt), zodat de kans minder groot is dat de situatie uit de hand loopt. Ook is belangrijk dat de agent weet wat te doen als iemand een opwindingsdelier krijgt. Daarbij heb je niets aan praten of geweld, maar is medicatie nodig. De agent moet op dat moment voorkomen dat iemand te lang wordt vastgeklemd of in een kleine ruimte vastgezet wordt. Dan kan hij of zij zich namelijk doodvechten.

Box 3 – 10 tips van de-escalerend optreden en handelen bij personen onder invloed

1. Niet de strijd of discussie aangaan.
2. Bewust zijn van het eigen non-verbale gedrag.
3. Geduld houden en respectvol en eerlijk blijven in de communicatie.
4. Het benoemen van gedrag en niet de persoon.
5. Vroegsignalering van probleemgroepen en probleemgevallen en deze aanspreken en uit de anonimiteit halen.
6. Duidelijk zijn als het gaat om regels en grenzen stellen.
7. Het niet te lang laten doorlopen van een conflict c.q. kordaat handelen.
8. Begrip hebben voor en kennis hebben van de beperkingen van iemand onder invloed.
9. Het scannen van de informele leider in de groep en deze aanspreken of verantwoordelijk maken voor het gedrag van anderen.
10. Het separeren – uit het zicht brengen – van de pleger(s) uit een menigte.

» *Er zijn vrijwel geen bewezen effectieve methoden voor het omgaan met agressie onder invloed*

5. Wat je erin stopt krijg je met rente terug

Probeer als professional in te schatten in welke staat iemand is. Rustig blijven en heldere communicatie zijn essentieel. Als de agent bij voorbaat een negatieve houding tegenover iemand onder invloed heeft, komt dit de situatie niet ten goede. Het is ook van belang om voorzichtig te zijn met het aanraken van mensen. Zeker als een stimulerend middel gebruikt is, kan dat een hele heftige reactie losmaken. Wanneer de handhaver geweld toepast, is het van belang te weten dat iemand onder invloed veel minder gevoelig kan zijn voor pijn. Door handig om te gaan met mensen onder invloed, is geweld soms te voorkomen.

Van onderzoek naar handreikingen voor de praktijk

Op dit moment zijn het Trimbos-instituut en Bureau Beke bezig om de kennis uit *De Juiste Snaar* beschikbaar te maken voor professionals met een publieke taak. Samen met onder andere de politie en evenementenbeveiligers wordt nagedacht over de wijze waarop de kennis een plaats kan krijgen binnen het onderwijs, maar ook een rol kan spelen in de preparatiefase. Uiteindelijk gaat het er om situaties zoals op het strand van Hoek van Holland en tijdens Project X in Haren te voorkomen. Dat alcohol en drugs in dergelijke gevallen een grote rol spelen is niet alleen bekend, maar wordt ook onderkend. Daar liggen dus mogelijkheden voor een verbetering van de aanpak. Ons inziens begint dat met een op actuele kennis gebaseerde voorbereiding en operatie. <<

Henk Ferwerda, Ninette van Hasselt, Tom van Ham en Lotte Voorham (2012) – *De Juiste Snaar. Professionals met een publieke taak en de omgang met overlast, agressie en geweld als gevolg van alcohol en/of druggebruik*. Trimbos-Instituut/Bureau Beke, Utrecht/Arnhem. Dit onderzoek is te bestellen en gratis te downloaden via www.trimbos.nl en www.beke.nl.

Noot

- 1) Ninette van Hasselt (2013), *De Explosieve mix in Haren. De invloed van middelengebruik en uitgaanscultuur*. Utrecht: Trimbos-Instituut.